

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A

612

URAIA

Muda: Saa 3.

MAJIBU

Mwaka: 2002

Maelekezo.

1. Karatasi hii ina sehemu **A, B na C** zenye jumla ya maswali **kumi na sita (16)**
2. Jibu maswali **yote** katika sehemu **A** na maswali **mawili (2)** kutoka katika kila sehemu **B na C.**
3. Sehemu A ina alama **arobaini (40)** na sehemu B na C zina alama **thelathini (30)** kila moja.
4. Simu za mkononi na vitu vyote visivyoruhusiwa **havitakiwi** katika chumba cha mtihani.
5. Andika **namba yako ya mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha kujibia.

maktaba.tetea.org

SEHEMU A (Alama 40)

1. Fikiria kijiji kinapanga usambazaji wa umeme wa umma. Eleza njia nne ambazo wananchi wanaweza kushiriki kuhakikisha mradi unafanikiwa.

Wananchi wanaweza kushiriki kwa kutoa mapendekezo na maoni yao kuhusu mahitaji ya umeme katika maeneo yao. Kwa mfano, wanaweza kueleza ni sehemu zipi zinazohitaji umeme zaidi au zile zinazohitaji umbo la mstari wa usambazaji.

Wananchi wanaweza kushirikiana katika shughuli za utekelezaji, kama kusaidia kuandaa ardhi au maeneo ya kusimamia nguzo za umeme na miundombinu mingine inayohusiana na mradi.

Wanaweza kusimamia na kutoa taarifa za maendeleo kwa serikali au mabenki yanayotoa fedha, kuhakikisha kuwa miradi inatekelezwa kwa uwazi na kwa kutumia rasilimali vizuri.

Wanaweza pia kushiriki katika vikundi vya usimamizi wa mradi, ambapo wanashirikiana na serikali au mashirika ya kiraia kusimamia miradi, kuhakikisha hakuna upendeleo au ufisadi unaotokea.

2. Andika vipengele vinne vya msingi vya Katiba vinavyohimiza heshima kati ya raia.

Katiba inahimiza haki za binadamu, ikiwemo heshima ya utu wa kila raia, kuhakikisha kila mtu anaheshimiwa bila ubaguzi wowote.

Katiba pia inahimiza haki ya usawa mbele ya sheria, ambapo raia wote wanatakiwa kuheshimiwa na kutendewa sawa bila kuangaliwa rangi, jinsia au dini.

Katiba inahimiza uhuru wa kujieleza na kuungana, ikitoa nafasi ya raia kushiriki katika maamuzi ya kijamii na kisiasa kwa heshima na amani.

Katiba inahimiza haki za watoto, kuhakikisha kila mtoto anapata elimu, malezi, na heshima ya utu wake, hivyo kukuza jamii yenye heshima na usawa.

3. Tafsiri maana ya “uhuru wa maamuzi” kwa raia na toa sababu nne kwa nini ni muhimu kwa maendeleo ya taifa.

Uhuru wa maamuzi ni uwezo wa raia kuchagua kwa hiari yao bila kuingiliwa, ikiwemo kufanya maamuzi ya kibinafsi au ya kijamii.

Ni muhimu kwa maendeleo ya taifa kwa sababu inahimiza ushiriki wa raia katika maamuzi, kuhakikisha maamuzi yanakidhi mahitaji ya wananchi.

Inachangia kuimarisha uwazi na uwajibikaji, kwani viongozi wanapofahamika kwamba wananchi wana uhuru wa maamuzi, wanakuwa waangalifu katika utekelezaji wa majukumu yao.

Inahimiza uvumbuzi na maendeleo, kwani raia wakiwa na uhuru wa maamuzi wanachangia mawazo mapya na mbinu za kuboresha huduma na miradi ya jamii.

Inachangia kuimarisha heshima na haki za binadamu, kwani kila raia anahisi kuthaminiwa na kuheshimiwa katika maamuzi yanayomuhusu.

4. Taja mambo manne yanayohusiana na maadili ya biashara yanayopaswa kufundishwa shule za sekondari.

Kwanza, heshima kwa wateja, ikiwemo kutoa huduma bora, kuepuka udanganyifu, na kushughulika kwa usahihi na heshima kwa kila mteja.

Pili, uaminifu na uwazi katika shughuli za kibiashara, kuhakikisha kila shughuli ya manunuzi na mauzo inafanyika kwa uwazi na bila hila.

Tatu, kuzingatia sheria na kanuni, kuhakikisha shughuli za biashara hufuata sheria za serikali na kanuni za sekta, kama kodi na usalama wa bidhaa.

Nne, kushirikiana na jamii, ikiwemo kushiriki miradi ya maendeleo, kusaidia masuala ya kijamii, na kuhakikisha biashara haina athari mbaya kwa jamii.

5. Fafanua manufaa manne ya mashirika ya vijana kushirikishwa katika miradi ya kijamii.

Kwanza, mashirika ya vijana hutoa fursa ya kujifunza uongozi na ushirikiano, kwani wanashiriki katika kupanga na kusimamia miradi ya kijamii.

Pili, inachangia maendeleo ya jamii, kwani vijana wanaweza kutoa michango ya rasilimali, mawazo, na nguvu kazi katika miradi ya kijamii.

Tatu, inahamasisha uwajibikaji na maadili mema, kwani kushirikishwa kunawafanya vijana kuelewa umuhimu wa kufanya kazi kwa heshima, uwazi, na ushirikiano.

Nne, inachangia kupanua mtandao wa kijamii, kwani vijana wanashirikiana na mashirika mengine, serikali, na wananchi, kuimarisha mshikamano wa kijamii.

6. Kwa mifano miwili, eleza dhana ya “uraia wa kimataifa” na jinsi wananchi wanavyoweza kushiriki katika masuala ya kimataifa.

Uraia wa kimataifa ni ushirikiano na kujitolea kwa raia kushughulikia masuala ya kimataifa, kama haki za binadamu, uhifadhi wa mazingira, na amani duniani.

Mfano wa kwanza, raia wanaweza kushiriki katika kampeni za kimataifa za mazingira, kama kupanda miti, kupunguza taka, na kuhifadhi rasilimali asili.

Mfano wa pili, raia wanaweza kushiriki katika miradi ya misaada ya kimataifa, kama kusaidia wakimbizi au kushiriki katika harakati za kimsingi za kuhamasisha haki za binadamu.

7. Taja hoja nne zinazothibitisha jinsi kutofanya kazi kwa bidii kunavyoathiri ustawi wa jamii.

Kwanza, miradi ya maendeleo haifanikishiwi, kwani ikiwa watu hawajitahidi, mradi unaweza kushindikana au kuharibika.

Pili, uchumi wa jamii unadidimia, kwa kuwa rasilimali zinapotea bila matokeo yanayotarajiwa kutokana na ukosefu wa bidii.

Tatu, huongeza umasikini na kutokukidhi mahitaji ya jamii, kwani bidii ndogo inasababisha uzalishaji mdogo wa bidhaa na huduma muhimu.

Nne, huongeza hofu na kudorora kwa heshima, kwani jamii inaposhindwa kufanikisha shughuli, inakosa heshima ya pande zote na inapelekea kushuka kwa morali.

8. Andika sifa nne za raia anayejali usawa wa kijinsia na haki za binadamu.

Raia huyu anaheshimu tofauti za kila mtu, bila kuangalia jinsia, rangi, dini, au kabila.

Anapinga ubaguzi wa kijinsia, kuhakikisha wanawake na wanaume wanashiriki kwa usawa katika shughuli za kijamii, elimu, na kazi.

Anahakikisha wote wanapata haki sawa, kama elimu, ajira, na haki za kimsingi za binadamu.

Anahamasisha ushirikiano wa raia, kuhakikisha kila mtu anahusiana kwa heshima na usawa, huku akichangia amani na mshikamano wa jamii.

9. Fafanua kwa mifano minne jinsi ubaguzi wa rangi unaweza kuathiri maendeleo ya jamii.

Kwanza, kuondoa fursa za elimu, ambapo baadhi ya rangi hupunguzwa kupata elimu bora, na hivyo kupunguza vipaji vya jamii.

Pili, kupunguza uwezekano wa ajira sawa, kwani watu wa rangi fulani hawaungi mkono kwenye nafasi za kazi, kushuka kwa uzalishaji na maendeleo ya jamii.

Tatu, kuongeza migogoro na migawanyiko ya kijamii, kwani ubaguzi huongeza chuki na kutokuelewana, na hivyo kudhoofisha mshikamano wa kijamii.

Nne, kupunguza ushirikiano wa wananchi, kwani baadhi ya makundi hawashirikiani na miradi ya maendeleo kwa sababu ya kutokuheshimiwa, na mradi unaweza kushindikana.

10. Eleza namna mijadala ya darasani inaweza kusaidia wanafunzi kuelewa maadili na utu mema, taja faida nne.

Mjadala darasani husaidia wanafunzi kujifunza kupitia hoja na hoja, ambapo wanapiganisha mawazo kwa heshima na kuelewa maadili tofauti.

Husaidia kujenga uelewa wa kina, kwani wanafunzi wanajadili hali halisi za maisha, changamoto, na suluhisho zinazohusiana na maadili mema.

Husaidia kujenga ujasiri na mawasiliano, kwani wanafunzi wanazungumza kwa uwazi, kueleza mawazo, na kuheshimiana na wenzake.

Husaidia kuimarisha mshikamano na ushirikiano, kwani wanashirikiana, kusikiliza mawazo ya wengine, na kujifunza kuheshimu tofauti za raia na jamii.

SEHEMU B (Alama 30)

11. Chunguza shughuli tano zinazofanywa na mashirika ya kiraia ili kuhamasisha ushirikiano wa wananchi na serikali.

Mashirika ya kiraia huchunguza na kutoa ripoti za uwajibikaji wa serikali. Hii inahusisha kuangalia jinsi fedha za miradi ya umma zinavyotumika na kutoa taarifa kwa wananchi, jambo linalosaidia kuongeza uwazi na kuimarisha uhusiano kati ya raia na serikali.

Hutoa elimu kwa wananchi kuhusu haki zao, wajibu, na taratibu za kushirikiana na serikali. Kwa mfano, mashirika huandaa semina au mikutano ya kijamii ili kufahamisha wananchi jinsi ya kushiriki kwenye miradi na kudai huduma bora.

Husimamia taratibu za ununuzi na utekelezaji wa miradi ya serikali, kuhakikisha hakuna ufisadi, rushwa au upendeleo unaotokea katika mchakato wa manunuzi au utekelezaji wa miradi.

Huchangia katika kuanzisha na kushirikiana katika mipango ya maendeleo. Kwa mfano, mashirika yanaweza kutoa mapendekezo kwa serikali juu ya miradi ya kijamii inayohitaji kipaumbele au ushauri wa wananchi.

Mashirika haya pia hutoa ushauri na msaada wa kisheria kwa wananchi ili kuhakikisha haki zao hazivunjwi na kwamba wanafanya ushirikiano wa kweli na serikali. Hii inahamasisha wananchi kushiriki kikamilifu bila hofu.

12. Kwa hoja sita, eleza jinsi teknolojia ya habari na mawasiliano (TEHAMA) inaweza kuongeza uwajibikaji wa raia.

TEHAMA hutoa upatikanaji wa taarifa kwa wakati halisi. Raia wanaweza kupata taarifa za miradi, bajeti, au sera za serikali, jambo linalowapa fursa ya kuhoji au kutoa maoni.

Inaruhusu uchunguzi wa vitendo vya viongozi. Kupitia mitandao, raia wanaweza kufuatilia ahadi za viongozi na kuchambua iwapo zinatekelezwa ipasavyo.

Inasaidia kuunda majukwaa ya mijadala ambapo wananchi wanashirikiana, kutoa maoni, na kushiriki katika maamuzi ya kijamii au kitaifa.

TEHAMA hutoa mafunzo na elimu kwa wananchi kuhusu haki, taratibu za serikali, na mbinu za kushiriki kwenye miradi ya maendeleo, kuimarisha uwajibikaji wa wote.

Inasaidia kutoa tahadhari mapema kuhusu changamoto au hatari zinazoweza kutokea katika jamii, kama vile ufisadi au ukiukwaji wa sheria, na hivyo wananchi wanaweza kuchukua hatua haraka.

Inachangia kuimarisha uwazi na demokrasia kwa kutoa nafasi ya raia kushiriki maamuzi, kuwasilisha malalamiko, na kufuatilia matokeo ya miradi ya serikali.

13. Taja njia tano ambazo wananchi wanaweza kushirikiana na serikali katika miradi ya maendeleo ya kilimo.

Raia wanaweza kushiriki katika mikutano ya vijiji ili kutoa mawazo juu ya miradi ya kilimo, kama vile mipango ya umwagiliaji au usambazaji wa mbegu bora.

Wanaweza kutoa michango ya fedha au vifaa kama mbolea, mbegu, au zana za kilimo ili kusaidia miradi kufanikishwa haraka.

Wanaweza kushiriki kazi za kujitolea, kama kuchimba visima, kujenga mabwawa, au kutengeneza barabara za mashamba, jambo linaloongeza kasi ya utekelezaji.

Wanaweza kushirikiana katika mashirika ya kijamii au vikundi vya wakulima ili kusimamia miradi, kuhakikisha uwazi, na kutatua changamoto zinazojitokeza.

Wanaweza kushiriki katika ufuatiliaji na tathmini ya miradi ya kilimo, kuhakikisha malengo yamefikwa na miradi inakuwa endelevu kwa muda mrefu.

SEHEMU C (Alama 30)

14. Fafanua mambo matano muhimu mwalimu anapofundisha ujuzi wa kushughulikia migogoro ya kijamii.

Mwalimu anapaswa kuwa mfano wa utulivu na heshima. Wanafunzi huiga tabia ya mwalimu, hivyo kuonyesha heshima na utulivu wakati wa migogoro.

Anapaswa kuelezea maana na aina za migogoro kwa ufahamu wa kina, ili wanafunzi waelewe chanzo cha migogoro na njia za kuishughulikia.

Anapaswa kushirikisha wanafunzi katika mijadala na mazoezi ya kuigiza, ambapo wanaigiza hali halisi za migogoro na kujifunza mbinu za suluhisho.

Anapaswa kufundisha mbinu za mawasiliano bora, kama kusikiliza kwa makini, kueleza mawazo kwa heshima, na kujenga suluhisho la pamoja.

Anapaswa kuheshimu tofauti za wanafunzi, ikiwemo imani, mtazamo, na tamaduni, kuhakikisha kwamba kila mwanafunzi anahisi ushirikishwaji na heshima.

15. Chambua mbinu sita za kisasa zinazosaidia mwalimu kuongeza ushiriki wa wanafunzi bila kutumia mazoezi ya kawaida.

Kutumia michezo ya kuigiza inawawezesha wanafunzi kuonyesha tabia au hali halisi, na hivyo kushirikiana kwa vitendo badala ya nadharia tu.

Kutumia mitandao ya dijitali na multimedia, kama video au picha, hufanya somo kuwa la kuvutia na rahisi kueleweka.

Kutumia majadiliano ya kikundi na majadiliano ya wazi, ambapo wanafunzi wanashirikiana kuamua suluhisho au kujadili hoja muhimu.

Kutumia vifaa vya kuona na kusikia, kama ramani, diagramu, au sauti, kunasaidia wanafunzi kuelewa dhana ngumu kwa urahisi.

Kushiriki miradi ya kikundi, ambapo wanafunzi hufanya kazi pamoja kuunda suluhisho, huchangia ujumuishaji na ushirikiano.

Kutumia mitihani midogo, majaribio ya haraka, au majibu ya haraka, kunahamasisha kila mwanafunzi kushiriki na kuelewa sehemu za somo.

16. Toa hoja sita zinazothibitisha umuhimu wa kujaribu zana za kufundishia kabla ya darasa.

Tathmini ya zana za kufundishia inasaidia kubaini ufanisi wake kabla ya kutumia darasani, kuhakikisha wanafunzi wanapata mafunzo bora.

Husaidia mwalimu kubaini changamoto za kiufundi kama zana haifanyi kazi vizuri au haieleweki kwa wanafunzi.

Inasaidia mwalimu kuchagua mbinu sahihi za kufundisha, kama kutumia maelezo ya kuona au mazoezi ya vitendo.

Husaidia katika kupanga muda wa darasa kwa ufanisi, kwani mwalimu anajua ni muda gani unahitajika kwa kila zana.

Husaidia katika kuandaa vifaa vinavyohitajika kabla ya darasa, kuhakikisha somo linaendelea bila usumbufu.

Inasaidia mwalimu kuunda malengo ya somo yanayoweza kufanikishwa, kuhakikisha kila mwanafunzi anashiriki na kuelewa maudhui ya somo kikamilifu.